

КИЧИК МАКТАБГАЧА YOSH DAVRI BOLALARI BILAN O'YIN FAOLIYATINI TASHKIL ETISH USULLARI

Andijon davlat universiteti "Umumiy psixologiya"

kafedrası katta o'qituvchisi (PhD)

O.K.Ibragimova

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar bilan o'yinlarni tashkil etish va ularning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatish jarayonlarini tasvirlaydi. Tarbiyachi-pedagoglarning o'yin jarayonidagi roli, o'yin qoidalarini tushuntirish, bolalarni raqobatga jalb qilish va ijtimoiy-emosional ko'nikmalarini rivojlantirish muhim jihatlar sifatida ko'rsatilgan. Shuningdek, didaktik o'yinlarning bolalar aqliy rivojlanishi, kognitiv faoliyatni shakllantirish va ijtimoiy munosabatlarni o'rnatishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Bolalarning tasavvurini rivojlantirish, yangi bilimlarni o'zlashtirish, vaqti-vaqti bilan o'yinlarni qayta o'ynash va tarbiyachi-pedagogning o'yindagi o'rnini muhim sanaydi. O'yinlarni tashkil etishda izchillik, mazmun va o'yin jarayonini boshqarish tamoyillari asosiy prinsiplardan biri sifatida belgilangan.

Аннотатся: В данной статье рассматриваются процессы организации игр с детьми дошкольного возраста и их влияние на развитие детей. Особое внимание уделяется роли воспитателя-педагога в игровом процессе, объяснению правил игры, вовлечению детей в элементы соревнования и развитию социально-эмоциональных навыков. Также подчеркивается значение дидактических игр для умственного развития детей, формирования когнитивной активности и установления социальных отношений. Важность развития воображения детей, освоения новых знаний, периодического повторения игр и роли воспитателя-педагога в процессе игры также отмечены в статье. В организации игр выделяются такие принципы, как последовательность, содержание и управление игровым процессом.

Annotation: This article describes the processes of organizing games with preschool children and their impact on their development. The role of the educator-

pedagogue in the game process, explaining the rules of the game, involving children in competitive elements, and developing social-emotional skills are highlighted as important aspects. The article also emphasizes the significance of didactic games for intellectual development, shaping cognitive activity, and establishing social relationships. The development of children's imagination, acquiring new knowledge, the periodic repetition of games, and the role of the educator-pedagogue in the game process are also considered crucial. Principles such as consistency, content, and management of the game process are identified as key in organizing games.

Kalit soʻzlar: didaktik oʻyin, maktabgacha yosh, tarbiyachi-pedagog, aqliy rivojlanish, kognitiv faoliyat, raqobat elementlari, oʻyin qoidalari, oʻyin tashkil etish, shaxsiyatni shakllantirish, sensorimotor rivojlanish, mantiqiy fikrlash.

Kichik yoshdagi bolalar bilan oʻyin tashkil qilishda, tarbiyachi-pedagoglar oʻyinning borishi va oʻyin qoidalari tushuntiradi. Qoidani oʻrganib, bolalar ixtiyoriy ravishda obekt bilan oʻynaydilar. Keyinchalik boshqa bolalar bilan raqobat elementi kiritiladi: (m: piramidani kim tezroq yigʻa oladi). Tarbiyachi-pedagoglarning nutqi aniq, xotirjam va hissiy maʼnoga ega boʻlishi kerak. Imo-ishoralar va yuz ifodalariga alohida eʼtibor qaratishi kerak.

Bolalar obyektlarning xususiyatlari, shakli, hajmi, rangi, sifati bilan tanishadilar. Ushbu oʻyinlarda taqqoslash, tasniflash va muammolarni hal qilishda ketma-ketlikni oʻrnatish masalalari hal qilinadi, bolalar obektni har qanday sifat bilan aniqlashni, obyektlarni bitta belgi bilan birlashtirishni mashq qiladilar, bu mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Tabiiy materiallar bilan oʻyinlarda bolalarning atrofdagi tabiiy muhit haqidagi bilimlari mustahkamlanadi, aqliy jarayonlar shakllanadi (tahlil, sintez, tasnif kabi).

Bolalarning oʻyin faoliyati boʻyicha O.D.Zabrodotskaya “Aqliy tarbiyada didaktik oʻyinlarning roli nihoyatda katta. Shu shartdagina oʻyin tarbiyaviy xususiyatga ega boʻladi va mazmunli boʻladi. Oʻyin harakatlari - bu nafaqat amaliy tashqi harakatlar, balki maqsadli idrok etish, kuzatish, taqqoslash, ilgari oʻrganilgan

narsalarni esga tushirish jarayonlarida ifodalangan murakkab aqliy harakatlar - fikrlash jarayonlarida ifodalangan aqliy harakatlardir” dey tasniflaydi.

Qoidaga ko‘ra, darsdan tashqari didaktik o‘yinlar mazmunan oldingi dars bilan bog‘liq bo‘lishi kerak. Xuddi shu o‘yin ma‘lum vaqtdan keyin yana rejalashtirilgan bo‘lishi mumkinligi sababli, reja uning qayta o‘ynalishini va o‘yinga kiritilgan asoratlarni ko‘rsatadi. Ta‘lim muammolarini hal qilishni va bolalar bilan individual ishlashni rejalashtirish juda muhimdir. Bazi bolalar o‘yindagi muvaffaqiyatsizlikdan shunchalik xafa bo‘lishadiki, ular o‘yinda qatnashishdan bosh tortadilar. Bunday bolalar bilan ishlashni rejalashtirayotganda, tarbiyachi bosqichma-bosqichlik tamoyiliga amal qilishi, dastlab ularga oson topshiriqlar berishi kerak. Yoshga bog‘liq imkoniyatlarni hisobga olgan holda, bolalarda sensorimotor va aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun yoshligida o‘yinchoqlar va narsalar bilan didaktik o‘yinlardan kengroq foydalanishni talab qiladi, kattaroq yoshda esa taxta va og‘zaki o‘yinlarning ahamiyati oshadi.

O‘yinlarni rejalashtirishda tarbiyachio‘yinchilar guruhi haqida o‘ylashi kerak. Bir bola uchun qiyin bo‘lgan biror faoliyat boshqasi uchun juda oson bo‘lishi mumkin, shuning uchun o‘ynagan bolalarning qobiliyatlari teng bo‘lsa yaxshi bo‘ladi. Guruhlardagi didaktik o‘yinchoqlar bilan o‘yinlar ko‘pincha individualdir yoki 2-4 bolani o‘z ichiga oladi. Bunday holda, rejada tarbiyachi qaysi bolalarni va qanday o‘yinchoqlarni qiziqtirmoqchi ekanligini ko‘rsatadi. Chop etilgan va so‘zli stol o‘yinlari bir nechta odamning ishtirokini talab qiladi. Har holda, qiziquvchilar uchun o‘quv o‘yinlari rejalashtirilgan.

Tarbiyachini ham bolalar bilan birga qo‘shilib o‘ynashi bolalar uchun ham yoqimli hisoblanadi. Tarbiyachi o‘yindagi juda muhim fig‘ura hisoblanadi. Agar yangi didaktik o‘yinlar tarbiyachining ishtirokini talab qilsa, u holda bolalar taniqli o‘yinlarni mustaqil ravishda o‘ynashlari mumkin. Bunday hollarda tarbiyachi rejaga bir nechta o‘yinlarning nomlarini yozib qo‘yadi va bolalarga material tanlashda yordam beradi. Didaktik o‘yinlarning o‘ziga xosligi ularning tarbiyachilar nuqtai nazaridan aks ettirishning o‘ziga xosligini belgilaydi. Unda tarbiyachining roli, uning o‘yindagi

ishtiroki darajasi guruhdan guruhga (tashkilotchi – ishtirokchi – maslahatchi) o‘zgarib turadi. Tarbiyachining didaktik o‘yinga rahbarligi, birinchi navbatda, bolalar bog‘chasi faoliyat yuritadigan dastur talablari bilan belgilanadi va quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- tarbiyachi tomonidan dastur mazmunini tanlash va o‘ylab ko‘rish, didaktik vazifalarni aniq belgilash, o‘yinining ta’lim va tarbiya tizimidagi o‘rni va rolini aniqlash, boshqa ta’lim shakllari bilan aloqa va o‘zaro aloqalarni o‘rnatish;

- o‘yinining o‘zini yaratish (dizaynlash) va o‘yin vazifasini, o‘yin harakatlari, qoidalari va o‘yin natijasini aniqlash;

- o‘yin jarayonini boshqarish va barcha bolalarning faolligini ta’minlash, qo‘rqoq, uyatchan, tashabbuskor, aqlli bolalarga yordam berish;

O‘yinlarni tashkil etishda tarbiyachi umumiy didaktik tamoyillarga asoslanadi:

- izchillik printsiipi

- mazmuni

- didaktik vazifalari

- o‘yin harakatlari va qoidalari bo‘yicha izchil rivojlanayotgan va tobora murakkablashib borayotgan o‘yinlar tizimini nazarda tutadi;

- takrorlash printsiipi

- barcha bolalar o‘yinining ta’lim mazmunini, o‘yin harakati va qoidalarini bir xil darajada muvaffaqiyatli o‘rganmasligi bilan belgilanadi. Ammo bolalar didaktik o‘yinining barcha elementlarini o‘zida o‘zlashtirgan taqdirdagina mustaqil o‘yinlar fondiga aylanadi;

- ko‘rinish - birinchi navbatda, obyektlarda, rasmlarda aks etadi. Tarbiyachi o‘yinining borishini tushuntirishda misollar yordamida bolalarga u yoki bu harakatni qanday bajarish kerakligini aniq ko‘rsatib berishi maqsadga muvofiq.

Og‘zaki ko‘rsatmalar yordamida tarbiyachi bolalarning diqqatini boshqaradi, ularning tajribasini kengaytiradi, bolalar nutqining rivojlanishiga yordam beradi, ularning so‘z boyligini oshiradi, nutq shakllarini o‘zlashtiradi.

O‘yinining barcha bu elementlari maktabgacha yoshdagi bolaning aqliy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Didaktik o‘yinda bola turli xil aqliy muammolarni

mustaqil ravishda hal qilishi kerak: obyektlarni tasvirlash, ularni turli xususiyatlar va xususiyatlarga ko'ra guruhlash, tavsiflar asosida obyektlar va harakatlarni taxmin qilish, hikoyalar o'ylab topish. Bolalar mavjud bilim va tajribadan foydalangan holda javob topa olishlari, taxmin qilishlari, taqqoslashlari va to'g'ri xulosa chiqarishlari kerak. Shu bilan birga, ular aql-zakovatni, muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatini va o'z maqsadlariga erishishda kuchli irodani namoyon etishadi. Shunga asoslanib, didaktik o'yinlar bolalarning aqliy faoliyatini tarbiyalashning qimmatli vositasidir, deb taxmin qilishimiz mumkin. Unda bolalar barcha qiyinchiliklarni bajonidil yengib, qobiliyat va ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Bu har qanday o'yin materialini hayajonli va qiziqarli bo'lishiga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda chuqur qoniqish uyg'otadi, quvnoq mehnat kayfiyatini yaratadi va bilimlarni o'zlashtirish jarayonini osonlashtiradi.

Ularning mazmuni va yo'nalishi bolaning shaxsiyatini shakllantirishning umumiy vazifalari, kognitiv mazmuni, o'yin vazifalari va o'yin harakatlari bilan belgilanadi. Qoidalar yordamida tarbiyachi o'yinni, kognitiv faoliyat jarayonlarini va bolalarning xatti-harakatlarini boshqaradi. Qoidalar didaktik vazifani hal qilishga ham ta'sir qiladi.

- bolalarning harakatlarini sezdirmasdan cheklash, ularning e'tiborini o'quv predmetining aniq topshirig'ini bajarishga yo'naltirish;

- natija (jamlash) – o'yin tugagandan so'ng darhol o'tkaziladi. Bu ballarni hisoblash, vazifani yaxshiroq bajargan bolalarni aniqlash yoki g'olib jamoani aniqlash bo'lishi mumkin. Har bir bolaning yutuqlarini qayd etish va orqada qolgan bolalarning muvaffaqiyatlarini ta'kidlash kerak.

- o'rganishga barqaror qiziqishni rivojlantirish va taranglikni bartaraf etish;
- dolzarb ta'lim faoliyatini shakllantirish;
- o'yin-o'quv va mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish;
- o'z-o'zini nazorat qilish va o'zini o'zi qadrlash ko'nikmalarini shakllantirish;
- adekvat munosabatlarni shakllantirish va ijtimoiy rollarni o'zlashtirish.

Didaktik o'yinda bolalarning aqliy faoliyatini tashkil qilishda tarbiyachi har bir o'yinda bolalarga allaqachon tanish bo'lgan narsalarni va nima yangiligini aniq

tasavvur qilishi kerak. Tarbiyachi tomonidan didaktik o'yinlarni tashkil etish uchta asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi: didaktik o'yinni o'tkazishga tayyorgarlik, uni o'tkazish va tahlil qilish.

Didaktik o'yinni o'tkazishga tayyorgarlik quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ta'lim va tarbiya maqsadlariga muvofiq o'yinlarni tanlash;
- teskari o'yinning yosh talablariga muvofiqligini aniqlash;
- didaktik o'yinni o'tkazish uchun eng qulay vaqtni aniqlash;

So'z o'yinlari o'yinchilarning so'zlari va harakatlariga asoslanadi. Ushbu o'yinlar bolalardagi quyidagi jihatlarni rivojlanadi: nutqni rivojlantirish, tovushni to'g'ri talaffuz qilishni rivojlantirish, so'z boyligini aniqlashtirish, mustahkamlash va faollashtirish, o'z fikrlarini aniq shakllantirish qobiliyatini rivojlantirish. Og'zaki o'yinlar yordamida bolalarda aqliy mehnat bilan shug'ullanish istagi paydo bo'ladi. O'yinda fikrlash jarayonining o'zi faolroq davom etadi, bola aqliy mehnat qiyinchiliklarini osonlikcha yengib chiqadi, unga o'rgatilganini sezmaydi. Hozirgi vaqtda didaktik o'yinlarning kompyuter, biznes va simulyatsiya kabi turlari tobora ko'proq qo'llanilmoqda. Turi qanday bo'lishidan qat'i nazar, didaktik o'yin ma'lum bir tuzilishga ega.

Struktura o'yinni bir vaqtning o'zida o'rganish va o'yin faoliyati shakli sifatida tavsiflovchi asosiy elementi hisoblanadi. Didaktik o'yinning quyidagi tarkibiy qismlari ajralib turadi:

- didaktik vazifa – ta'lim va tarbiyaviy ta'sir maqsadi bilan belgilanadi. U tarbiyachi tomonidan shakllantiriladi va uning pedagoglik faoliyatini aks ettiradi;
- o'yin vazifasi - bolalar tomonidan amalga oshiriladi. Didaktik o'yindagi didaktik vazifa o'yin vazifasi orqali amalga oshiriladi. U o'yin harakatlarini belgilaydi va bolaning o'zi vazifasiga aylanadi. O'yin harakatlari qanchalik xilma-xil bo'lsa, o'yinning o'zi bolalar uchun shunchalik qiziqarli bo'ladi va kognitiv va o'yin vazifalari shunchalik muvaffaqiyatli hal qilinadi:
- bolalar boshqalarga xalaqit bermasdan, tinchgina o'ynay oladigan o'yin joyini tanlash;

- o'yinchilar sonini aniqlash;
- kerakli didaktik materialni tayyorlash;
- o'qituvchining o'zini tayyorlash: u o'yinning butun jarayonini, o'yindagi o'rnini, o'yinni boshqarish usullarini o'rganishi va tushunishi kerak;
- bolalarni o'yinga tayyorlash: ularni o'yin muammosini hal qilish uchun zarur bo'lgan atrofdagi hayot ob'ektlari va hodisalari haqidagi bilimlar, g'oyalar bilan boyitish.

Shunday qilib, didaktik o'yin faqat bola uchun o'yindir. Kattalar uchun bu o'rganish usulidir. Didaktik o'yinda bilimlarni o'zlashtirish yon ta'sir sifatida ishlaydi. Didaktik o'yinlar va o'yin o'rgatish texnikasining maqsadi ta'lim vazifalariga o'tishni osonlashtirish va uni bosqichma-bosqich qilishdir. Yuqoridagilar didaktik o'yinlarning asosiy funktsiyalarini shakllantirishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Zabrodotskaya, O.D.** "Aqliy tarbiyada didaktik o'yinlarning roli". (1960-yil).
2. **Vgotsky, L.S.** "O'yin va uning rivojlanishdagi o'rni". (1978-yil).
3. **Piaget, J.** "Bolalar psixologiyasi". (1950-yil).
4. **Elkonin, D.B.** "O'yin faoliyatining psixologiyasi". (1978-yil).
5. **Shif, D.I.** "Didaktik o'yinlar va metodika". (1974-yil).
6. **Dneprovskiy, V.N.** "Maktabgacha ta'limning metodikasi". (1982-yil).